

λιγιάννη μετὰ τὸν ἀποκλεισμόν, ὀφείλεται εἰς ἀπλήν πρότασιν ἀναβολῆς τῆς ἐκλογῆς τοῦ προέδρου τῆς Βουλῆς, γενομένην ὑπὸ τοῦ Ράλλη ἐν καταλλήλῳ στιγμή, διότι μετ' ἀξιοθαυμάστου ὀξύτητος διέγνωσεν, ὅτι ἡ πλειονοψηφία ἐδυσφόρει διὰ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς, ὅπως θέσῃ τὴν ἰδίαν ὑποψηφιότητα διὰ τὴν προεδρίαν.

Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς δύο ἄλλους πολιτικούς ἀρχηγούς δὲν εἶνε ὁπαδὸς τῆς μακρογορίας. Οἱ λόγοι του εἶνε συνεπτυγμένοι καὶ πλήρεις διαυγείας, χαρακτηρίζει δ' αὐτοὺς γοργότης φράσεως καὶ ἔκτακτος κομψοπέπια. Δὲν ἐπιτηδεύει πομπῶδες ὕφος, ἐπιζητεῖ δὲ τὸναντίον ἀγαστὴν βραχυλογία, καὶ γνωρίζει νὰ προσδίδῃ εἰς τὰς ἀγορεύσεις του φυσικόν τινα τύπον πείθοντος ὀρθοῦ λόγου. Ἐξ ἴσου ὀρηκτικὸς εἰς τὴν ἐπιθέσιν καὶ ἔτοιμος εἰς τὴν ἀπάντησιν ἐκράτησε πολλάκις τὴν συζήτησιν μόνος κατὰ πλειονοψηφίας συμπαγοῦς καὶ ἐπιβλητικῆς. Εἶνε ἀληθές, ὅτι ἐνίοτε θυσιάζει εἰς τὴν εὐφυολογίαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐπιχειρήματος, ἀλλὰ τὸ σφάλμα δὲν εἶνε ἐπίκτητον. Ἦταίει ἡ φύσις, ἥτις τὸν ἐπροίκισε μὲ χαρακτῆρα εὐθυμον καὶ πνεῦμα σπινθηροβολοῦν.

Ὡς κυβερνήτης εἶνε ἀνὴρ ἀρχαϊκῆς αὐστηρότητος, ἀξιοπρεπῆς καὶ φιλεργός, ἔχων μεγάλην αὐτοτέλειαν καὶ πολλὴν πρωτοτυπίαν. Ἐνῶ δὲ εἶνε ἀναμφισβητήτως ὁ ἀπολαυθάνων τῆς μεγίστης ἐν Ἑλλάδι μετὰ τῶν ἐκλογῶν δημοτικότητος, οὐδέποτε ὡς ὑπουργὸς διανέμει παροχὰς πρὸς αὐτοὺς. Ἡ ἐκλογικὴ του δύναμις εἶνε ἀκατάβλητος καὶ ὅμως οὔτε ἐδημιουργήθη οὔτε διετηρήθη διὰ παροχῶν τῆς ἐξουσίας. Δεκαετίαν ὅλην ἐκτὸς αὐτῆς ἐπολεμήθη, καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὰς δύο τελευταίας ἐκλογὰς, λυσσῶδῶς ὑφ' ὄλων τῶν κομμάτων καὶ ὅμως ἐξέλεγη πάντοτε βουλευτής. Ἡ δύναμις αὕτη ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ ἀνεξήγητον ἐκεῖνο χάρισμα τοῦ σαγηνεύειν τὰ πλήθη, ὅπερ κέκτηται εἰς μέγαν βαθμόν, ἀλλ' οὐχ ἤττον καὶ εἰς ὑπηρεσίας, ἃς προσφέρει διαρκῶς εἰς τοὺς ἐκλογεῖς του ὡς δικηγόρος ἀμισθί. Θυσίας τοιαύτας πολλὰς δύναται νὰ προσκομίσῃ εἰς τὸν βωμόν τῆς ἐπιρροῆς του, ἀλλ' οὐδέποτε θὰ συγκατατεθῇ νὰ θυσιάσῃ ἔστω καὶ μίαν τρίχα ἐκ τῶν Δημοσίων χάριν αὐτῆς.

Πρωτότυπος ἐν τῇ συλλήψει τῶν ἰδεῶν, εἶνε καὶ λίαν καινοτόμος ἐν τῇ διατυπώσει αὐτῶν. Ἔχει ἀναμορφωτικὰς ἰδέας περὶ πάντων τῶν κλάδων τῆς πολιτείας, ἀλλ' ἀποκρούει πᾶσαν μεταρρύθμισιν μὴ βασιζομένην ἐπὶ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος. Θαυμαστῆς αὐτοῦ ἔνθερος ποθεῖ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ Κοινοβουλίου εἰς ἐμπρέπουσαν περὶωπὴν. Φρονῶν ἀκραδάντως, ὅτι ἡ πρωθυπουργικὴ δικτατορία διέφθειρε τὸν χαρακτῆρα τοῦ πολιτεύματος, φιλοδοξεῖ νὰ ἐπικρατήσῃ ποτὲ τοσοῦτον, ὥστε ν' ἀποδῶσῃ τὴν αὐτοτέλειαν εἰς τοὺς κεκλημένους, ἵνα βουλευῶνται καὶ οὐχὶ νὰ διοικῶσι καὶ θυσιάσαντας μέχρι τοῦδε χάριν συμμετοχῆς εἰς τὴν διοίκησιν τὴν βουλευτικὴν αὐτῶν ὑπόστασιν.

Τῆς νέας Κυβερνήσεως ἂν δὲν εἶνε ἡ κεφαλὴ εἶνε ὅμως ἀναμφισβητήτως ἡ ψυχὴ. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν μεγάλην δύναμιν, ἣν ἐπ' ἐσχάτων ἀπέκτησε

διὰ τοῦ οἰκονομικοῦ του προγράμματος. Ἀντιμετωπίσας τὴν ἀπαισιοδοξίαν τῶν θιασωτῶν τοῦ συμβιβασμοῦ καὶ ἀμειλίτικως πολεμήσας τὸ κρατοῦν σύστημα δημοσιονομίας ἀνέπτυξεν ὀλόκληρον πρόγραμμα οἰκονομικῶν μεταρρυθμίσεων, ἀφ' ὧν ἐλπίζει τὴν οἰκονομικὴν σωτηρίαν τοῦ τόπου. Τὸ οἰκονομικόν του σύστημα ἐδράζεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, ὅτι ἡ χώρα ἐπαρκεῖ διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων καὶ ἐκ τῶν πόρων αὐτῆς εἰς πλήρωσιν πασῶν τῶν ὑποχρεώσεων καὶ ἀναγκῶν τῆς, ἀλλ' ἡ ἐπίτευξις τοῦ προβλήματος συνδέεται πρὸς ὀλόκληρον σειρὰν μεταρρυθμίσεων, ὧν βᾶσις εἶνε αἱ αὐστηρότατοι οἰκονομίαι. Τὸ πρόγραμμα τοῦ Ράλλη ἠσπάσθη τὸ Στέμμα καὶ τὸν ἐκάλεσαν εἰς ἐφαρμογὴν αὐτοῦ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ὁμοφρονούντος πολιτευτοῦ, εἰς ὃν λόγῳ πρεσβειῶν καὶ ὑπηρεσιῶν ἀνετέθη ἡ προεδρία τῆς Κυβερνήσεως.

Θὰ ἐπιτύχῃ τὸ ἐγχείρημα; Ὑπάρχουσιν οἱ ἀμφιβάλλοντες καὶ οὐκ ὀλίγοι εἶνε οἱ δισταζόντες. Ἄλλ' ὁ Δημήτριος Ράλλης ἔχει πεποιθήσιν ἐπὶ τὸ σύστημά του, ἔχει δὲ καὶ τὸ ψυχικόν σθένος ὅπως ἐφαρμόσῃ αὐτό. Ὁ προσεχὴς χρόνος θὰ διδάξῃ ἡμᾶς, ἂν ἀρχῇ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ἢ τὴν δύναμιν τῆς θελήσεως καὶ ἡ στερεότης τῆς πεποιθήσεως ἐπὶ τὸ λυσιτελεῖς τῶν μέτρων. Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι διὰ τοῦ Δημητρίου Ράλλης ἐγκαινιζέται νέα τάξις πραγμάτων ἐν τῇ ἑλληνικῇ πολιτείᾳ. Ἄν δὲ τὸ νόσημα αὐτῆς ἀκριβῶς διεγνώσθῃ καὶ ὀρθῶς ἀποδίδεται εἰς τὴν ἑλλειψίν ἐλικρινείας καὶ ἀκαμψίας χαρακτῆρος ἀπὸ μέρους τῶν Κυβερνητῶν τῆς, ὁ Δημήτριος Ράλλης θ' ἀποβῇ ἴσως ὁ πεπρωμένος τῆς Ἑλλάδος ἀνὴρ· διότι ἀναντιρρήτως κέκτηται ἐλικρινείαν καὶ εὐθύτητα ἠνωμένας πρὸς δύναμιν θελήσεως καὶ πρὸς ἀδάμαστον χαρακτῆρα.

Α.

BYZANTINĒ TEXNH⁽¹⁾

Α'.

Τῆς βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς διεσώθησαν εὐτυχῶς πολλὰ καὶ μεγάλα μάλιστα οἰκοδομήματα, ἀπὸ τῶν ὁποίων δύναται ὁ εἰς τὰς τοιαύτας ἐρεῦνας ἐπιδιδόμενος ν' ἀρυσθῇ ἱκανὰς πληροφορίας περὶ τῆς καταγωγῆς, τῆς προόδου, καὶ τῶν κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς διακυμάνσεων τοῦ κλάδου τούτου τῆς τέχνης. Πλείστα βυζαντινὰ ἐκκλησιαί πασῶν τῶν ἐποχῶν διετηρήθησαν μέχρι τῆς σήμερον ἐν πλείστασι ἐπαρχίαις τοῦ πρώην βυζαντινοῦ κράτους, μεταπονηθεῖσαι αἱ πλείστα καὶ ἀξιολογώτεραι εἰς μουσουλμανικοὺς ναοὺς, ὧν προεξέχει ἡ ἀριερωθεῖσα εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν. Διὰ τῆς μελέτης τῶν διασωθέντων τούτων ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων δύναται τις ἀπροσκόπτως νὰ παρακολουθήσῃ τὰς διαφόρους φάσεις τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν βυζαντινῶν καθ' ἅπαντα τὸν μακρὸν βίον τοῦ κράτους ἐκείνου. Χάρις εἰς τὸ ἱερόν τοῦ χαρακτῆρος, ὃν

(1) Ἡ ἀνωτέρω περὶ βυζαντινῆς τέχνης πραγματεία ἐλήφθη ἐκ τοῦ ὅλου ἐκτυπομένου συγγράμματος «Βυζαντινὴ Τέχνη καὶ Βυζαντινοὶ Καλλιτέχναι».

περιεβλήθησαν αἱ βυζαντιναὶ ἐκκλησίαι, ὀρίσθησιν αὐτὰς τὸ πρῶτον εἰς λατρείαν τοῦ Χριστοῦ. εἶτα δὲ εἰς λατρείαν τοῦ Μωάμεθ, ἐπροστατεύθησαν ἐν μέρει ἀπὸ τῶν βανδαλικῶν καταστροφῶν καὶ διεφυλάχθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τῆς καταστρεπτικῆς τοῦ χρόνου ἐπηρείας, ἐνῶ τὰ λοιπὰ πολιτικὰ οἰκονομῆματα, αἱ μεγαλοπρεπεῖς στοαὶ εἴτε ἔμβολοι, τὰ ἀνάκτορα τῶν βασιλείων κατεστράφησαν ἄρδην.

Ἐν τῇ γραφικῇ ὁμοίως τῶν βυζαντινῶν ὑπάρχουσι πολλὰ τὰ κενά, τὰ ὁποῖα δύσκολον ἀποβαίνει νὰ συμπληρωθῶσιν ἐξ ἀναλογίας πρὸς τὰ ὀλίγα διασωθέντα γραφικὰ ἔργα. Τὰ διασωθέντα ψηφροβητήματα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Ραβέννης, τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τῆς Θεσσαλονίκης χορηγοῦσι πληροφορίας τινὰς περὶ μόνης τῆς καθαρῶς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ αὐτὴς οὐχὶ περὶ ὅλων τῶν ἐποχῶν. Τὰ μεγαλοπρεπῆ παλάτια τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, καὶ τῶν μεγιστάνων τοῦ κράτους τὰ πολυτελῆ μέγαρα ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν ὁποίων ἦσαν ἐξωγραφημένοι οἱ πόλεμοι καὶ οἱ ἄθλοι τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων κατεστράφησαν ἐξ ὀλοκλήρου, διὸ περὶ τοῦ εἶδους τούτου τῆς τέχνης δὲν ἔχομεν ἱκανὰ διδόμενα ὅπως σχηματίζωμεν ὀρθὴν ὁπωσοῦν καὶ ἀναμφισβήτητον κρίσιν. Αἱ διασωθεῖσαι μικρογραφίαι, αἰτίνες καὶ αὐταὶ διεσώθησαν εὐρῶσαι ἄσυλον εἰς τὰ ἱερά βιβλία, παρέχουσι ἡμῖν ἀσθενῆ τινα τεκμήρια ἵνα δυνηθῶμεν ἐξ εἰκασίας νὰ κρίνωμεν καὶ περὶ τῶν ἀπολεσθέντων ἐκείνων ἔργων. Ἐπίσης περιγραφαὶ τινες πινάκων, διασωθεῖσαι ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας, αὐξάνουσι κατὰ τι τὰς περὶ τῆς γραφικῆς τῶν βυζαντινῶν ἡμετέρας γνώσεις, ἀλλὰ δὲν εἶνε ἀποδείξεις οἷας ἐπεθύμει ἡ ἡμετέρα διάνοια πρὸς ἐμπέδωσιν τῶν ἡμετέρων κρίσεων.

Ἄλλως τε ὁμολογητέον ὅτι οἱ βυζαντινοὶ μετὰ πλειοτέρου ζήλου ἠσχολήθησαν εἰς τὴν διχορροφίαν τῆς θρησκευτικῆς ἰδίως τέχνης, μὴ ἀπομακρυνθέντες τοῦ θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος οὔτε ὅσας ἐπρόκειτο νὰ κοσμήσωσι διὰ μουσειωμάτων καὶ αὐτὰ τῶν αὐτοκρατόρων τῶν τὰ πολυτελῆ οἰκῆματα. Τὰ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνης κτισθέντα ἀνάκτορα ἦσαν κατὰ τὸν ῥυθμὸν παρεμμερῆ πρὸς τὰς ἐγειρομένας ἐκκλησίας. καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἐν ταῖς αἰθούσαις αὐτῶν ἀπαστράπτοντα ψηφροβητήματα μετεῖχον τοῦ χαρακτῆρος τῆς θρησκευτικῆς ἐκείνης τέχνης, τῆς διακοσμησάσης τὰς λαμπρὰς βυζαντινὰς ἐκκλησίας.

B'.

Ἡ γραφικὴ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν εἶχε περιορισθῆ, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, εἰς ἀλλότρια τῆς θρησκείας θέματα. Αὕτη παρέστησεν ἐν τῇ Ποικίλῃ τῶν Ἀθηνῶν στοᾶ τὸν ἄστατον τῶν Ἀθηναίων δῆμον, ἐξιστόρησε τὴν πολυκροτον μάχην τοῦ Μαραθῶνος, ἀναπαρέστησε τὸν καλὸν τῆς Ἐλένης τύπον, καὶ τέλος ἐφιλοπόνησε μεθ' ὑπομονῆς ἀκαταβλήτου τὸν διάσημον τοῦ Ἰαλύσου πίνακα, ἔφησεν ὁμοίως εἰς τὴν γλυπτικὴν κυρίως τὸ καθῆκον νὰ μεταβιβάσῃ τοὺς θεοὺς ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου εἰς τὴν γῆν. Ἄλλως τε, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Φειδίου ὑψηλὴν ὑπο-

τύπωσιν τῆς χρυσελεφαντίνου Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, καὶ προσέτι μετὰ τὴν ἐπὶ τῶν τυμπάνων τοῦ Παρθενῶνος ἐνσάρκωσιν συμπάντων τῶν θεῶν, πῶς ἐδύνατο νὰ παλαίσῃ τοῦ Ἀπελλοῦ ἢ τοῦ Ζεῦξίδος ἢ ἀβροδίατος γραφῆς πρὸς τὴν ἀρρενωπὸν καὶ στιβαρὰν ἐκείνου γλυφίδα;

Ἡ βυζαντινὴ θρησκευτικὴ τέχνη ἐτράπη ἀλλοίαν ὁδόν. Ἐγκαταλείψασα αὕτη τὴν γλυπτικὴν, καθὼς μιανθεῖσεν ἐκ τοῦ πολυθεϊσμοῦ, ἐνεκολπώθη, πλὴν τινῶν ἀσημάντων ἐξαιρέσεων, μόνην τὴν γραφικὴν, καὶ εἰς μόνην αὐτὴν ἀνέθετο τὴν παράστασιν τῶν νέων θρησκευτικῶν ἰδεῶν καὶ τῶν χριστιανικῶν ἄθλων. Εἰ καὶ δὲν ἐδυνήθη νὰ ἀνέλθῃ μέχρι τοῦ ἰδεώδους καλοῦ, τὸ ὁποῖον ἔμεινεν ἀναμφισβήτητον πλεονέκτημα τῆς ἀρχαίας τέχνης, δύναται ὁμοίως νὰ καυχήθῃ ὅτι ἀπετέλεσεν ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας ἰδίαν σχολὴν πρωτότυπον, ἐπιδράσασαν ἐπὶ τῆς τέχνης πολλῶν ἄλλων χριστιανικῶν λαῶν, ἀνευ δὲ ὑπερβολῆς δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι καθ' ὅλον τὸν μέσον αἰῶνα ἡ βυζαντινὴ τέχνη ἔμενε κυρία τοῦ πεδίου. Ἀλλὰ καὶ ἤδη μετὰ τὴν ἀναγέννησιν τῶν τεχνῶν, ὅτε τὰ ἔργα τοσούτων μεγάλων ζωγράφων ἐπλήρωσαν θάμβους τὸν κόσμον, ἤρχισαν πολλοὶ νὰ μελετῶσι τὴν βυζαντινὴν τέχνην, ὅπως λάβωσιν εἰς καλὸν εὖρηται ἐν αὐτῇ εἰς παράστασιν θρησκευτικῶν ὑποκειμένων.

Γ'.

Ἡ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀναπτυχθεῖσα βυζαντινὴ τέχνη, εἰ καὶ ἔχει πολλὰ τὰ πλημμελῆ, δὲν συγγενεῖ ὁμοίως οὔτε πρὸς τὴν τραχίαν καὶ υπερβαλλόντων μνάδῃ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Μήδων, οὔτε πρὸς τὴν αἰέποτε κωμικῶς μορφαζούσαν τῶν Σινῶν καὶ Ἰαπώνων, οὐδ' ἔχει τὸ ἄμυλον καὶ χαλαρὸν, τὰ ἀποτελοῦντα τὸν χαρακτῆρα τῆς κατὰ τὴν δευτέραν περίδον ἀναπτυχθείσης αἰγυπτιακῆς τέχνης. Ἡ βυζαντινὴ γραφικὴ διὰ τοῦ σοβαροῦ, ἡρέμου καὶ κανονικοῦ χαρακτῆρος τῶν προσώπων, καὶ διὰ τοῦ εὐπρεποῦς καὶ κοσμοῦ σχηματισμοῦ τῶν εἰκονιζομένων εἶνε πλησιεσττέρα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς. Ὑπὸ τὴν σκιάν αὐτῆς ἀνατραφεῖσα καὶ ἐν μέσῳ τῶν πολυπληθῶν αὐτῆς ἐρειπίων διαβιώσασα, τῇ ἴσῳ ἀδύνατον νὰ μὴ ὑποστῇ τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς, εἰ καὶ ἰθεωρεῖτο ἀσέβεια ὁ μετὰ τοιαύτης τέχνης συγχρωτισμός. Μανθάνομεν μάλιστα ὅτι κατὰ τινα ἐποχὴν ἀπεπειράθη γενναίως νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐλληνικῆς τέχνης. Τοιαύτη διάθεσις ἀναραίνεται ἐν ταῖς μικρογραφίαις τῆς ἐνάτης καὶ δεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε μετὰ τῶν ἀρχαίων προσωποποιήσεων ἐπανήλθε καὶ ἡ καλλιτεχνικωτέρα τοῦ διαγράμματός ἐπεξεργασία, καὶ γραφικωτέρα ἢ τῆς συνθέσεως εὐρεσις.

Ἀπ' ἐτέρου ὁμοίως ἕτερον ρεῦμα ἀντίθετον ὤθει τὴν χριστιανικὴν τέχνην εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς. Τὰ δόγματα καὶ αἱ ἀρχαὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἃ ἀνελάμβανε νὰ ἐξηγήσῃ, διέσταντο ἀντικρὺς ἀπὸ τῆς θεολογίας καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ πολυθεϊσμοῦ. Αἱ χαρίεσαι μορφαὶ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀφροδίτης, ἢ τῆς εἰς τὰ δάση περιπλανωμένης Ἀρτέμιδος, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἢ τε

ἀνδρεία καὶ γυναικεία καλλονὴ ἐξεδηλοῦτο νεάζουσα καὶ σπριγώσα, ἔδει νὰ ἐκλείψωσι τοῦ λοιποῦ. Ὁ Ζεὺς γινόμενος ταῦρος εἰς ἀρχαγὴν τῆς Εὐρώπης, ἢ καταπίπτων ὡς χρυσὴ βροχὴ ἐν τοῖς κόλποις τῆς Δανάης, ἢ περιελισσόμενος ὡς κύκνος ἐν ταῖς ὠλέναις τῆς Λήδας ἦσαν θέματα ἀσεβῆ καὶ ἀκόλαστα ἵνα ληφθῶσιν ὡς τύποι τῆς χριστιανικῆς τέχνης. Ἡ νέα θρησκεία, ἧς ὁ ἀρχηγὸς εἶχεν ἀναγράφῃ ἐπὶ τῆς σημαίας του «ὁ θέλων σωθῆναι ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖτω μοι», ἐθεώρησε τὰς σωματικὰς κακουχίας καὶ τὴν τελείαν ἀπὸ τῶν κοσμικῶν ἡδονῶν καὶ ἀπολαύσεων ἀπογῆν ὡς τὸ ἰδεώδες τῆς τοῦ ἀνθρώπου τελειότητος, διὸ καὶ ἡ τέχνη, ἢ τοιαύτην ἐξυπηρετοῦσα θρησκείαν, ὤφειλε νὰ συνουσιωθῇ μετὰ τῶν τοιούτων δοξασιῶν. Ἡ ἀπονέκρωσις τῆς σαρκὸς ἦτο τὸ σημεῖον εἰς ὃ ἀφεῶρων αἱ προσπάθειαι τῶν χριστιανῶν ἠθικολόγων, ὅθεν τὰς παραστάσεις τὰς θελγούσας τὰς αἰσθήσεις ἐμελλον νὰ διαδεχθῶσιν ἕτεραι ἀποδιώκουσαι πᾶσαν ἀνάμνησιν σαρκικῆς ἡδονῆς· ἄλλως τε ἡ χριστιανικὴ τέχνη σκοπὸν εἶχε νὰ διδάξῃ, ἐνῶ ἡ ἀρχαία τέχνη ἐπεδόθη ἀκαλύτως εἰς τὴν εὐρεσιν τοῦ ὄρατοῦ καλοῦ. Ἡ παράστασις τοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ προσηλωμένου Ἰησοῦ ἦτο ὁ ἰδεώδης χαρακτήρ τῆς χριστιανικῆς τέχνης, ὡς ὁ Ὀλύμπιος Ζεὺς ἦτο ὁ ἰδεώδης χαρακτήρ τῆς ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ πολυθεϊσμοῦ ἀναπτυσθεισῆς. Αἱ ἀνωτέρω χριστιανικαὶ ἰδέαι ἀναμνησκουσιν ἡμᾶς ἀρχὰς τινὰς τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας, ἃς ὑπερηκόντισαν οἱ ἀναχωρηταὶ καὶ οἱ μοναστικοὶ μέχρις ἀτοπίας.

Δ'.

Τοιούτων ἰδεῶν ἐμφοροῦμενοι οἱ χριστιανοὶ καλλιτέχναι, φυσικὸν ἦτο νὰ μὴ θηρεύσωσι τὸ καλὸν ἐν τῇ τέχνῃ, ὡς ἐθήρευσαν αὐτὸ οἱ πολυθεῖσται Ἕλληνες. Ἀμφοτέροι ἐζῶν ὑπὸ τὸν αὐτὸν οὐρανόν, ὑφίσταντο τὴν αὐτὴν τοῦ κλίματος ἐπιρροὴν καὶ εἶχον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν των τὸν αὐτὸν τοῦ ἐδάφους σχηματισμόν, ἐνὶ λόγῳ τὸ περιέχον ἦτο τὸ αὐτό, ἀλλ' αἱ θρησκευτικαὶ ἰδέαι εἶχον τέλεον μεταβληθῆ, διὸ καὶ τὰ προεῖοντα τῆς τέχνης καὶ πάντα τὰ τῆς διανοίας ἐμελλον κατ' ἀνάγκην νὰ λάβωσιν ἄλλοιαν μορφήν. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία κατὰ τὰ πρῶτα ἐνεῖνα ἔτη εἶχε τὰ θελγερὰ τῆς νεότητος, οὔτε εἶχε τότε πολεμίας τὰς παρατόλμους φιλοσοφικὰς ἰδέας, αἵτινες ἐξησθένισαν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τὸ κύρος αὐτῆς. Κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν ἡ θρησκεία, ὡς τοῦλάχιστον ἐξελάμβανον αὐτὴν οἱ τότε ἄνθρωποι, ἦτο πανίσχυρος, ἀνεμιγνύετο δὲ εἰς ἅπαντα τὸν βίον τῶν βυζαντινῶν τὸν τε ἰδιωτικόν καὶ τὸν δημόσιον. Αἱ δύο τεθρολλημέναι φρατρίαι τοῦ Βυζαντίου, οἱ Πράσινοι καὶ οἱ Βενέτοι, ἀγωνιζόμενοι ἐν ταῖς ἵπποδρομίαις ἐπεκαλοῦντο ἕκαστοι τὴν Παναγίαν ἵνα χορηγήσῃ τὴν νίκην εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς τῆς μερίδος των. Ἡ μουσικὴ ἐν ἡ ὑμνεῖτο ὁ Θεὸς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ἦτο αὐτὴ ἐνεῖνη ἐν ἡ ἐχαιρετίζετο ὁ βασιλεὺς ἐν ταῖς προελεύσεσι καὶ λοιπαῖς τελεταῖς. Ἐν αὐταῖς ἄσματά τινα ἐψάλλοντο εἰς ἡχον πλάγιον ἢ ἡχον βαρύν, ὡς ἐψάλλοντο κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἡχους τὰ τροπάρια τῶν

διαφόρων χριστιανικῶν ὑμνογράφων ἐν τοῖς ναοῖς⁽¹⁾. Ἐν ταῖς μάχαις καὶ ἐν τοῖς θριάμβοις τῶν βυζαντινῶν προεπεροῦετο ἡ θαυματουργὸς εἰκὼν τῆς Ὀδηγητρίας, καὶ αὐτὴ ἦτο τὸ σημεῖον εἰς τὰς μετὰ πίστειως ἠτένιζον οἱ στρατοί, καὶ δι' οὗ ἠλπίζον τὴν νίκην. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἐσύχναζον εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀκολουθίας, ὡς γνωστὸν δὲ ὁ Λέων Σ'. ἐσφάγη ψάλλων κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ὁρθοῦ τὴν ᾠδὴν τοῦ εἰρμου οὗ ἡ ἀρχὴ· «Τῷ Παντάνακτος ἐξεφαύλισαν πόθω.» Ἦτο ἄρα φυσικὸν νὰ ἐπιθέσῃ ἡ θρησκεία ἰσχυρῶς τὴν ἑαυτῆς σφραγίδα καὶ ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης.

Ε'.

Ἐτερος παράγων συντελέσας εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς χριστιανικῆς τέχνης ἦτο καὶ ἡ μορφή, ἣν εἶχε προσλάβῃ τὸ βυζαντινὸν πολιτεῦμα. Τῆς δημοκρατίας τὸ ὄνομα εἶχε πρὸ πολλοῦ λησμονηθῆ, καὶ αὐτὸ τὸ ἀριστοκρατικὸν τῆς Ρώμης πολιτεῦμα εἶχεν ἀπολέσῃ πᾶν θέλγητρον, ἡ δὲ Γερουσία ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐτήρει τὸ ὄνομα τῆς παλαιᾶς οὐχὶ δὲ καὶ τὴν ἰσχύν. Οὕτως ὁ τύπος τῆς πολιτείας ἐλάμβανε καθ' ἐκάστην ἀνατολικώτερον χαρακτήρα, ὃν ἐγέννησαν αἱ συνεχεῖς μετὰ τῶν ἀσιανῶν πολιτικαὶ καὶ ἐμπορικαὶ ἐπιμιξίαι, ἐπερώννυον δὲ καὶ οἱ συνεχεῖς μετὰ τῶν ἀσιατικῶν λαῶν πόλεμοι. Ἡ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου εἰσαχθεῖσα ἐν τῇ αὐτῇ ἀσιανῇ ἐθιμοταξίᾳ ἐξεθάμβου τὸν βυζαντινὸν λαόν. Τὸν βασιλεῖα ἰστάμενον ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ ἐπὶ θρόνου, φέροντα χρυσόπαστα, βαρέα καὶ ἀκαμπτα ἱμάτια, ὅμοια τῶν ὀρωμένων ἐν τοῖς ἀσσυριακοῖς ἀναγλύφοις, πίπτοντες ἐπὶ τοῦ ἐδάφους προσεκύκουν οἱ περιεστώμενοι. Ἐν τῇ παραδόξῳ ἐνεῖνη αὐτῇ τὰ πάντα ἦσαν συμμετρικῶς καὶ κανονικῶς διατεταγμένα, ἡ δὲ τοιαύτη ἐθιμοταξία ἐθάμβουσα διὰ τὴν πολυτέλειάν της τοὺς καλλιτέχνας, ὤθει αὐτούς, φυσικῶ τῷ λόγῳ, εἰς τὴν μίμησιν. Διὸ δὲν ἐβράδυναν καὶ οὗτοι νὰ περιβάλλωσι τὸν Χριστὸν χρυσόπαστα αὐτοκρατορικὰ ἱμάτια, καὶ νὰ θέτωσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ λιθοκόλλητον στέμμα, περὶ αὐτὸν δὲ νὰ κατατάσσωσι συμμετρικῶς ἀγγέλους καὶ ἁγίους ἐν ἱκετευτικῷ σχήματι. Ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς θρησκείας τὰ γυμνά, τὰ ὁποῖα ἡ ἑλληνικὴ τέχνη περιέθαλψε μετ' ἐνθουσιασμοῦ, καὶ ἐν τῇ παραστάσει τῶν ὁποίων ἀπαρμιλλῶς ἠὺδοκίμησην, ἐξωστρακίσθησαν τέλεον ἀπὸ τῆς χριστιανικῆς τέχνης.

[Ἐπεται συνέχεια]

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

(1) Ἴδε Πορφυρογεννήτου Βασιλεῖον τὰξιν.

